

Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
Хмельницький національний університет
Запорізький національний університет

**СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS
OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL PREPARATION
OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION**

**Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

26-27 жовтня 2022 року

**м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)
2022**

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3

С 69

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 26.10.2022 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2022. 263 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3

С 69

© Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2022

Наталя Захарова,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 364.4-053.9:612.8](100)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ ЛІТНІХ ОСІБ

REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES OF SUPPORT OF THE ELDERLY PEOPLE

Анотація. У статті автор розглядає вплив закордонної законотворчої діяльності на вітчизняну соціальну політику щодо підтримки людей старшого віку.

Abstract. In the article, the author examines the influence of foreign legislative activities on domestic social policy regarding the support of elderly people.

Ключові слова: літні особи, соціальна політика, міжнародна та вітчизняна законотворча діяльність.

Keywords: elderly people, social policy, international and domestic legislative activity.

Стрімке старіння населення є однією із світових тенденцій сучасності. Соціально-політичні реалії вводять Україну в групу найстарших держав світу, на жаль, війна 2022 року не покращить ситуацію. Це означає, що наша країна залишатиметься на цих позиціях ще деякий час, проте державна соціальна політика зорієнтована на підтримку різних категорій населення, в тому числі й літніх осіб.

Україна керується національною політикою, а також міжнародними зобов'язаннями щодо підтримки людей похилого віку: виконання завдань Другої Всесвітньої асамблеї по проблемах старіння (2002), програми «Цілі сталого розвитку на період до 2030 року», прийнятих на Саміті ООН у 2015 року, «Мадридського Міжнародного плану дій по проблемах старіння», розрахованого до 2022 року тощо. Зміст даних документів передбачає створення умов для реалізації потенціалу літніх людей, забезпечення можливості їх активної участі в покращенні власного життя та всього суспільства.

Серйозним випробуванням для всього людства стала пандемія COVID-19, карантинні обмеження та самоізоляція, а сьогодні – війна в Україні, які принесли нові, незнайомі для нас проблеми. Ці обставини гальмують виконання міжнародних зобов'язань та вітчизняних програм підтримки людей старшого віку задля розвитку національного добробуту.

Метою статті є розгляд основних законодавчих положень щодо підтримки літніх осіб.

Демографічне старіння як наукова проблема є міждисциплінарною. Різні аспекти цієї проблеми розкриті в наукових доробках учених: В. Альперович, І. Курило, Е. Лібанової, О. Макарова та ін. [4]. Науковим вивченням явища демографічного старіння займаються вчені Інституту демографії і соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України.

У середовищі зарубіжних дослідників активно вивчаються проблеми старіння та будуються стратегії роботи із людьми похилого віку. Але, як зазначають фахівці, у дійсності реальної геронтологічної політики в багатьох країнах поки що не існує, як і не існує реальної культурної політики, орієнтованої на людей похилого віку [1].

Активна міжнародна законотворча діяльність, щодо розгляду та подолання проблем людей старшого віку, започатковується у 1948 році, коли Організацією Об'єднаних Націй розглядалася «попередня декларація про права літніх людей», що їй посприяло ухваленню резолюцій та відповідних рішень даної організації в наступні роки.

Питання соціальних проблем людей похилого віку розглядала Генеральна конференція Міжнародної організації праці, зокрема у 1980 р., що знайшло відображення в документі під назвою “Рекомендації щодо літніх працівників”. Дія цього міжнародного акту поширюється на всіх працівників літнього віку, втім, за державами залишається право на самостійне визначення вікової категорії працівників.

Значущими подіями в цій царині стали проведення Першої Всесвітньої Асамблеї з проблем старіння (1982), прийняття Віденського міжнародного плану дій з проблем старіння (1982). Основною тезою документів цих років було: розширення можливостей держав, суспільства ефективно вирішувати потреби людей старшого віку.

Наступними кроками, відносно підтримки літніх осіб, були ухвала Принципів ООН «Зробити повнокровним життя осіб похилого віку» (1991), документ «Глобальні цілі з проблем старіння до 2001 р.» (1992), розробка програми ООН з дослідження проблем старіння (1999 – 2000) та ін.

14 грудня 1990 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла постанову про відзначення 1 жовтня Міжнародного дня осіб похилого віку, а відтак через рік (16 грудня 1991 р.) ухвалила “Принципи Організації Об'єднаних Націй стосовно літніх людей”, її меседжем є: “зробити повноцінним життя літніх людей”.

У “Декларації з проблем старіння” (1992 р.) визначено основні стандарти щодо людей похилого віку з рекомендацією внесення їх у національне законодавство держав-підписантів та створення оптимальних умов для їх реалізації такі як: незалежність, гідність, повага, достойне життя, відсутність дискримінації, догляд-опіка, популяризація принципів Декларації, сприяння реалізації Міжнародного плану дій з проблем старіння та ін.

Важливим документом, що суттєво вплинув на формування соціальної політики багатьох країн щодо людей похилого віку, і в тому числі в Україні, є Мадридський міжнародний план дій з питань старіння (2002). У ньому зазначеної три пріоритетні напрями: літні люди і розвиток суспільства; здоров'я та добробут у похилому віці; умови, які сприяють індивідуальному розвитку людини протягом усього життя, що, вважаємо, є дуже важливим для збереження активного довголіття [5].

У практичній реалізації Мадридського плану дій це означало: забезпечення інтеграції людей похилого віку в суспільство; корегування системи соціального захисту з урахуванням демографічних змін та їх соціальних і економічних наслідків; сприяння безперервному навчанню літніх осіб; забезпечення якості життя у будь-якому віці; підтримка солідарності між різними поколіннями тощо [4, с. 24].

Знаковим документом у цій царині є так звана Політична Декларація Неурядових Організацій Міністерської конференції Європейської економічної комісії ООН з питань старіння (2012), де визнається необхідним докласти великих зусиль для досягнення цілей і виконання задач Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння (ММПДС), підтверджується далекоглядність, перспективи та виклики, спричинені старінням населення в ХХІ столітті. Але, одночасно, висловлюється і занепокоєність щодо ефективності ММПДС як політичного інструменту, необов'язковий його характер, відсутність докладної відповідальності. В цілому, Декларація відстоює права літніх людей і обов'язки країн-учасниць щодо захисту цих прав.

Отже, міжнародна правозахисна діяльність щодо підтримки людей старшого віку знайшла реальне представлення в численних міжнародних документах, що суттєво вплинуло на формування національної політики різних країн у цьому питанні.

Як же складається ситуація в Україні на рівні національного законодавства щодо підтримки людей похилого віку?

У різні роки було прийнято законодавчі акти про підтримку людей похилого віку. Літні особи мають право на користування всіма соціально-економічними та особистими правами і свободами, закріпленими Конституцією України, Законами України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», іншими законодавчими актами, які регулюють відносини у цій сфері.

Особливого значення для визнання прав і обов'язків людей похилого віку мають закони «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993), З метою підвищення рівня життя та надання допомоги сім'ям, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова «Про

внесення змін до Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд» (2020).

Очевидним є той факт, що багато питань роками продовжують стояти на місці, не зрушуючись. Дослідниця О. Крентовська зазначає, що проблеми людей похилого віку вирішуються державою непослідовно і не в повному масштабі; процес впровадження міжнародних документів, стандартів із питань старіння населення не систематизований; недостатнім є залучення вирішення проблем старіння до національних програм [3, с.5].

На жаль, даний період життя країни характеризується складними соціально-економічними перетвореннями, веденням військових дій, боротьбою з пандемією короно вірусної інфекції, неповним використанням ресурсів соціальної політики. Проте є і зрушення. Як зазначає І Куріло, «період після Мадриду позначився в Україні здійсненням перших кроків у розвитку освіти для літніх осіб, закладенням основ для формування сфери нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності населення похилого віку, а також певним розвитком системи безперервної професійної освіти впродовж життя..., набула певного розвитку інноваційна форма надання соціально-педагогічних послуг „Університети третього віку“. Ці кроки можна оцінити як безумовний внесок у виконання зобов'язання ММПДС..., але це не є достатнім та таким, що відповідає сучасним вимогам [4. с. 26].

У відповідності з Мадридським планом урядом України розроблено Стратегію державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року та схвалено план заходів з реалізації даної Стратегії і хоча термін її дії завершується, виконання програмових завдань триватиме. [6]. Дана Стратегія сприятиме реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством, з іншої сторони, Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння (яким, зокрема, передбачено розроблення відповідних національних планів дій). Значущим є і Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021) та ін. Реалізація даної стратегії створює умови та можливості для здорового та активного довголіття

Отже, формування міжнародної соціальної політики у сфері старіння населення вплинуло на активізацію вітчизняної законотворчої діяльності в контексті засад побудови толерантного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарова Н. Міжнародний досвід підтримки людей старшого віку в контексті активного довголіття. *Психологічна підтримка літніх осіб в період карантину: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною*

участю (29 листопада 2021 року) / Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2021. 264 с. С. 111-120.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Крентовська О. Глобальна соціальна політика і міжнародне співробітництво щодо питань старіння населення. *Науковий вісник*. 2009. Вип. 4 «Демократичне врядування» С. 1-7.

4. Куріло І.О. Старіння населення в Україні у дзеркалі соціально-демографічної політики. *Демографія та соціальна економіка*, 2012, №2 (18). С.23-32.

5. Мадридський міжнародний план дій з питань старіння. URL: <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/397/53/PDF>

6. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 26 вересня 2018 р. № 688-р.